

ELS PRECEDENTS ANTICS A LA HISTÒRIA DE CATALUNYA
DE RAMON D'ABADAL, CINQUANTA ANYS DESPRÉS

Marta PREVOSTI I MONCLÚS
Institut Català d'Arqueologia Clàssica, Institut d'Estudis Catalans

RESUM

Reflexió entorn del llibre *Els precedents antics a la història de Catalunya* que va publicar Ramon d'Abadal el 1967. Es valora la lucidesa i com l'autor estava al dia, en enfocar alguns temes clau com ara l'origen dels pobles prehistòrics i de l'antiguitat que van poblar l'àrea de Catalunya. Es contrasten els coneixements d'aquell moment amb els actuals. Es valoren especialment les reflexions de l'autor sobre el període romà tardà.

PARAULES CLAU

Ramon d'Abadal, Catalunya, prehistòria, baix Imperi romà.

Ramon d'Abadal's book *Els precedents antics a la història de Catalunya*, fifty years on

ABSTRACT

Reflections on the book *Els precedents antics a la història de Catalunya* published by Ramon d'Abadal in 1967, assessing its lucidity and to what extent the author was up-to-date, focusing on certain key issues such as the origin of prehistoric and ancient peoples that populated the area of Catalonia. The

knowledge of that time is compared with our knowledge today and the author's reflections on the late Roman period are particularly valued.

KEYWORDS

Ramon d'Abadal, Catalonia, Prehistory, Late Roman Empire.

Si fos possible retrotraure'ns vivents a les
èpoques que historiem, ¿fins a quin punt trobaríem
que les nostres elucubracions tinguessin quelcom
a veure amb el que ens mostrarien els nostres ulls,
la nostra contemplació de present?

RAMON D'ABADAL (1967). *Els precedents
antics a la història de Catalunya*.

Barcelona: Biblioteca Selecta, p. 9.

Ramon d'Abadal, potser influït per l'obra de Ferdinand Lot,¹ pioner en el concepte d'antiguitat tardana i de la importància que tenia el baix Imperi romà per entendre l'etapa medieval, va tenir un interès especial a conèixer els períodes anteriors al de la seva especialitat. Va voler, però, anar més enllà i es va endinsar en tot el període romà i també en la prehistòria, en un afany de coneixement, segurament de tota una vida, que li va permetre crear-se'n una opinió.

Els precedents antics a la història de Catalunya es va publicar el 1967, a la «Biblioteca Selecta». L'objectiu del llibre era donar una visió completa de l'evolució històrica del país anterior a la formació del concepte de Catalunya, que permetés entendre els pilars prehistòrics i de l'antiguitat en què es fonamenta. En aquells temps no s'havia abordat aquesta visió de conjunt. És cert que s'havia publicat la *Prehistòria catalana* de Pere Bosch Gimpera, *El poblament prehistòric de Catalunya* de Josep de C. Serra Ràfols i *Les arrels de Catalunya* de Miquel Tarradell. Però tots tres llibres estaven centrats en la prehistòria. No n'hi havia cap sobre prehistòria i història antiga de Catalunya. Abadal va voler cobrir aquesta mancança.

1. Lot (1927).

L'autor explica (p. 9) que ha sotmès l'obra a la revisió de Miquel Tarradell i Josep de C. Serra Ràfols. Efectivament, a la darrera dels anys seixanta, aquests dos arqueòlegs estaven contribuint molt notablement a la temàtica del llibre. Abadal escriu en el to característic de l'època: s'exposaven els coneixements i a l'hora d'interpretar-los es feia volar la intuïció d'una forma que avui es titllaria de poc científica. Però era el límit metodològic usual a l'època. En canvi, l'autor adverteix de les greus incerteses en què es mou l'arqueologia.

La ràpida revisió de la prehistòria més antiga de la península Ibèrica comença amb el plantejament dels orígens de les poblacions prehistòriques.

[...] aquests primitius habitants que podríem anomenar indígenes: qui eren, com eren, de quan eren i d'on vingueren (p. 13).

L'origen de les poblacions, heus aquí una qüestió recurrent al llibre, un tema que preocupa l'autor de manera constant. Per a l'origen de les poblacions prehistòriques, recull les tendències de l'època que ja situaven en el Pròxim Orient l'origen de les poblacions humanes que van penetrant al país. Té ben clara aquesta idea, que recorre totes les etapes prehistòriques. Ara bé, no son tan encertats els mecanismes d'expansió de les poblacions que hi descriu. Especialment creu, i ho repeteix de forma reiterada, que les poblacions arriben a la península Ibèrica tant pels Pirineus com per l'estret de Gibraltar, i elucubra sobre aquesta base.

Des dels anys cinquanta, Miquel Tarradell, que va treballar al Marroc entre 1948 i 1955, s'havia adonat que la connexió africana amb la península Ibèrica era una construcció errònia. La teoria africanista planava sobre el conjunt de la prehistòria i la història de la península Ibèrica i era utilitzada per fonamentar moltes de les idiosincràsies que s'atribuïen a la història i la cultura hispànica fins als nostres dies. Tarradell es va adonar que la connexió havia funcionat bàsicament pels Pirineus i pel Mediterrani, i no pas per Gibraltar, tant en el paleolític superior, el neolític, com a l'edat dels metalls. Ho repassa amb les explicacions ben fonamentades dels estudis dels materials, per exemple a *Les arrels de Catalunya*. Abadal ja ho havia de conèixer i segurament Tarradell l'hi devia comentar en revisar l'obra. Però es percep la resistència d'Abadal a canviar uns esquemes tan arrelats en la prehistòria i la història tradicional d'Espanya, en la teoria de l'africanisme.

L'entrada de l'agricultura segueix tenint el mateix ressò del paleolític. Escriu:

L'agricultura i la domesticació d'animals, permetent la reserva d'aliments, atenuaren l'angoixa atriboladora de la fam, donaren lloc al lleure amb totes les seves felices conseqüències (p. 34).

En la dècada del seixanta revolucionaven el món dels estudis de la prehistòria els descobriments de Marshall Sahlins,² segons el qual els pobles caçadors i recol·lectors passen menys fam que els agricultors. Fins aleshores s'havia viscut en la creença que el paleolític representava la misèria i la lluita desesperada per la supervivència, mentre que l'evolució de la ciència i la tecnologia ens haurien anat alliberant progressivament de les dependències materials. Marshall Sahlins, antropòleg i prehistoriador americà, va elaborar la teoria inversa: que la quantitat de treball (per capita) augmenta amb l'evolució de la cultura, mentre que la quantitat de temps lliure disminueix. Per tant, els homes del paleolític haurien gaudit de més temps de lleure que els del neolític, s'haurien considerat més rics i haurien patit menys fams. Les seves teories han esdevingut un clàssic en els estudis de la prehistòria. A l'època en què Abadal escriu el seu llibre, els estudis de Marshall Sahlins encara no havien tingut gaire ressò a Catalunya. L'autor, doncs, no els podia pas conèixer. Les teories de Marshall Sahlins es van popularitzar al nostre país a partir de la traducció al castellà del seu llibre *Stone Age Economics* (1974),³ el 1977. Però és clar que Abadal escriu d'aquella forma plena d'intuïcions poc fonamentades, com es feia a l'època. També escriu en referència al neolític:

[...] comença el punyent dualisme de rics i pobres, fill de la contradicció entre l'activisme i la ganduleria, amb les lluites, ambicions i guerres consegüents (p. 34).

Ara bé, l'encerta en un dels seus capteniments principals, d'esbrinar de quines poblacions deriven les actuals de Catalunya. Considera que els primers pobles agricultors que arriben al país constitueixen «la base fonamental ètnica de la nostra població, com els nostres veritables avantpassats, aquells que podem anomenar pròpiament els pobladors indígenes, els que ja havien de quedar

2. SAHLINS; SERVICE (1960); SAHLINS (1964); *idem* (1972).

3. SAHLINS (1974); *idem* (1977).

assentats definitivament sobre el país constituint el fons de població sobre el qual s'anirien operant després els empelts dels nouvinguts i la recepció de noves cultures...» (p. 40). Els estudis de genètica humana europea de Luigi Luca Cavalli-Sforza⁴ i, per a la península Ibèrica, de Jaume Bertranpetit,⁵ sobre les caracteritzacions genètiques de les poblacions actuals d'Europa i especialment de la península Ibèrica donen, per a l'àrea catalana, una diferència notable respecte a la resta de la Península. Aquests autors interpreten una neolitització més ràpida i antiga, que hauria arribat procedent del Pròxim Orient, amb una forta difusió dèmica (genètica) i una posterior difusió cultural, pel sistema d'expansió en onades (*Wave-of-Advance*), via terrestre, a través d'Europa. Això significa que l'antiga població mesolítica hauria quedat bandejada del mapa genètic català, mentre que no tant de la Península, i que la població nouvinguda amb el neolític s'hauria perpetuat en el mapa genètic ja fins a l'actualitat amb l'única aportació important de les onades indoeuropees de finals del segon mil·lenni i primera meitat del primer. Estudis recents de genètica sobre restes humanes arqueològiques⁶ han puntualitzat sobre el panorama de la península Ibèrica que l'arribada de poblacions de les estepes del centre i l'est d'Europa a l'edat del bronze (2500-2000 aC) foren molt importants; que al sud-est de la Península hi va haver un lleu degoteig d'arribada d'elements nord-africans en època púnica i romana; que a l'inici de l'edat mitjana almenys una quarta part dels ancestres ibèrics havien estat reemplaçats per nouvinguts fenicis, grecs i romans. En època visigòtica es detecten individus de característiques de l'est d'Europa i de l'Àsia. En època musulmana es detecten components nord-africans solament en àrees d'Andalusia i del País Valencià. Si els estudis de Bertranpetit i Cavalli-Sforza havien arribat a caracteritzar l'actual població del País Basc com a descendent del mesolític sense gaires alteracions, els d'Olalde *et al.* consideren que allí l'aportació de població de les estepes també va ser important i que bàsicament adquireix les característiques actuals a l'edat de ferro, sense aportacions posteriors, d'època fenícia, grega, romana ni musulmana.

El relat de l'inici de l'agricultura a Catalunya s'explica dins el context de la Mediterrània, amb els orígens en el Pròxim Orient i el posterior desenvolupament de les grans civilitzacions d'Egipte, Mesopotàmia, Creta, Palestina i Babilònia.

4. AMMERMANN; CAVALLI-SFORZA (1986); CAVALLI-SFORZA (1986); *idem* (1997).

5. BERTRANPETIT *et al.* (1995).

6. OLALDE *et al.* (2019).

«Ens hem allargat més en totes aquestes explicacions sobre l'evolució humana a les regions d'Orient perquè les creiem d'utilitat per al lector a fi de fixar bé, pel contrast, la situació contemporània arraconada de les nostres poblacions occidentals, i, altrament, valorar el significat que tenen les noves vies de comunicació que van a establir-se entre el Mediterrani oriental i les costes peninsulars» (p. 60). Això indica prou clarament el capteniment de l'autor, preocupat per tenir una visió global, completa i profunda, amb el contrast necessari per arribar al fons de les qüestions.

A través d'aquesta reflexió arriba a l'etapa de les grans navegacions del comerç mediterrani, a la cerca dels metalls. Així explica com es van succeint els contactes i influències de les altes cultures del Pròxim Orient a les costes mediterrànies de la península Ibèrica, les colonitzacions i els indoeuropeus. Aquests darrers, motiu d'estudi i d'eclosió de novetats en la seva època, ocupen un espai important, i es deté a descriure tot el fenomen euroasiàtic. Explica les migracions indoeuropees, la constitució del poble fenici, la dels doris i les navegacions i colonitzacions que van fer uns i altres, tal com es coneixia a la seva època. Estava al dia i a grans trets aquest tema encara és prou vàlid, tot i que les cronologies s'hagin d'apujar una mica. En aquells moments, l'esquema que relata era relativament nou, i ell l'exposa correctament. El mapa que reproduceix procedeix de *Les arrels de Catalunya*, que devia ser una font bàsica per a ell.

La influència grega a l'àrea catalana, a través d'Empúries, és ponderada, segons l'autor. Tan poc transcendent li sembla la presència grega a Catalunya que en plantejar-se els orígens de la cultura ibèrica arriba a especular que devia ser el fruit de la influència de l'estat de Tartessos sobre la població eneolítica de les àrees de Múrcia, València i Catalunya. Actualment, els especialistes pensen que la iberització, en gran mesura, és el fruit de la influència grega i fenícia sobre el substrat poblacional existent en aquestes àrees. Abadal pensa que amb la desfeta de la cultura tartèssia, el 500 aC, «forts elements de la població tartèssia» es devien espargir pel litoral de Múrcia fins a Catalunya, i escriu amb bones dosis de bonhomia:

[...] i encara aquest lligam especial, difícilment comprensible i encara vivent, que uneix amb especial simpatia catalans i andalusos, lligam que fa que aquests, en veure's obligats a expatriar-se, triïn Catalunya sobre Madrid (p. 97).

En un altre punt, tracta de les invasions germàniques del segle III a la província Hispania Tarraconensis, amb les destruccions de ciutats i vil·les rurals,

entre les quals descriu la destrucció que detecta Marià Ribas a la vil·la de Torre Llauder, i escriu: «Ell suposava la destrucció del segle v, però jo penso més encertat d'atribuir-la a aquesta invasió del III, molt més malèfica» (p. 206). I encara hi torna a insistir més endavant, tot fent una reflexió sobre el que significà la crisi del segle III i l'entrada al baix imperi: «[...] els dos cadàvers de la vil·la Llauder són molt indicatius» (p. 211). L'atribució d'uns estrats d'unes excavacions a un segle o un altre no es poden fer per intuïció. Es fan sobre la base dels materials arqueològics, els fòssils directors, essencialment les ceràmiques, que donen la cronologia amb força precisió. I els estrats de destrucció eren del segle v o VI, tal com els havia classificat Ribas, no pas del III.⁷

En canvi, feia interpretacions molt positives, com la que considera que les tribus ibèriques de l'àrea catalana que citen els autors clàssics responen a una realitat geogràfica:

Bàsicament, al meu entendre, les divisions obeeixen a un postulat geogràfic determinat per la contextura del país; sobre aquesta contextura s'agrupen naturalment les gentes concordants en circumscripcions, i s'hi estableix la vida interna de relacions privades; aquestes circumscripcions corresponen aproximadament a les comarques vivents; l'última etapa és la concreció d'aquestes relacions en entitat política més o menys fluctuant i imprecisa (p. 98).

I cap al final del llibre (p. 286) torna al mateix tema:

[...] les actuals demarcacions diocesanes ens permeten, encara avui, moltes vegades, d'entendre a través d'elles i en línies generals la situació pre-romana més antiga que ens sigui donat d'escutar.

Això és perquè la delimitació dels bisbats, als orígens del cristianisme, es va fer sobre la base dels límits de la ciutat romana imperial, que a la seva vegada s'havien fonamentat en els pobles ibèrics. L'organització de l'Església ha estat molt més persistent que la política i ha arribat fins als nostres dies. El primer que se'n va adonar va ser Pere Bosch Gimpera.

7. RIBAS (1966); *idem* (1972).

Acaba «El poblament primitiu i les colonitzacions» amb una descripció detinguda del procés de la conquesta romana, plena de cites de Livi, amb ressons d'una detinguda lectura d'Adolf Schulten. Descriu el protagonisme de Tarragona com a base d'hivernada dels exèrcits romans i base militar de penetració a la resta de la península Ibèrica, fins a la conversió en capital de la província Hispania Citerior. Dona la visió clàssica dels segles II i I aC com a etapa d'exacció dels indígenes per part dels romans, i presenta la veritable romanització del país a partir d'August. Interpreta el segle I aC i les guerres civils a la Península i a les terres catalanes com una etapa d'acostament entre romans i indígenes que va a favor de la propera etapa d'incorporació a l'Imperi que representa el període d'August. Avui dia, això es pot matisar, ja que s'ha anat veient que cap al tombant del segle II a l'I aC es produeix la fundació de les primeres ciutats romanes de l'àrea catalana i també en aquests moments s'inicia un procés d'explotació agrària del territori sota estructures i mètodes romans, que dona lloc al gran boom econòmic de la producció i comercialització del vi tarraconense entre el 80-70 aC i el segle I dC. Però en aquella època, tot això encara no es coneixia gaire. Eren investigacions que començaven i que van anar donant fruit als anys vuitanta i noranta del segle XX. Amb tot, en la descripció que fa del Maresme, basada en els llibres de Marià Ribas, ja posa en boca d'aquest autor la cronologia de la fundació d'Iluro a finals del segle II o inicis de l'I aC, data que va ser posada en qüestió en aquella mateixa dècada dels anys seixanta del segle XX per Francesc Gusi,⁸ a partir de les excavacions de les termes de Can Xammar, i que ha estat sostinguda per arqueòlegs posteriors amb greus controvèrsies. Davant les evidències de les excavacions posteriors, aquests autors les han hagut d'anar endarrerint, i actualment admeten la fundació d'Iluro en els anys 80-70 del segle I aC. D'altres, en canvi, han sostingut sempre la datació que Ribas en els anys seixanta ja havia vist correctament.⁹ Abadal no entra en aquestes discussions. Per tant, l'encerta en seguir Ribas.

Però encara que tinguem en consideració aquesta primera etapa de romanització del país del segle I aC, és cert que August hi va implantar l'ordenació administrativa plenament romana. Fa reflexions força interessants, de tipus transversal:

8. GUSI (1977); *Revista Laietania*, núm. 5 (1990), dedicat a «Can Xammar, Mataró, campanyes d'excavació 1964-68 i 1970».

9. CLARIANA (1984).

Totes les invasions de gots, de moros, de francs; totes les immigracions d'hispanos, de jueus, d'orientals, de francesos, d'andalusos, que hem pogut sofrir del segle v ençà, per molt que ens hagin afectat, no han aconseguit esborrar la continuïtat del fons bàsic de la nostra població. En el poble català actual existeix un sector, encara avui probablement el més nombros, segurament el que continua donant el to, que, si podríem establir les genealogies familiars, trobaríem que deriva d'aquella població que durant vora set-cents anys visqué damunt la terra catalana sota regiment romà. La gent del nostre país són, molt sovint, els descendents directes, per la sang, d'aquells indígenes, esdevinguts provincials romans, que s'anaren succeint des del segle II abans de Jesucrist fins ben entrat el cinquè i que encara continuaren la supervivència romanística, governats pels gots, fins al 700, llavors de l'entrada dels moros (p. 131).

Valora l'herència de la llengua llatina, de la qual el català és una evolució, i fa un discurs sobre el procés de canvi de l'ibèric pel llatí basat en la intuïció, per bé que molt ben descrit com a procés de substitució de la llengua del país colonitzat per la llengua de poder (p. 166-170).

Només cal remarcar com ens donà una llengua, i amb ella una cultura, la llatina, radicalment noves; una religió, la cristiana, que havia de capgirar les mentalitats anteriors i proporcionar-nos una nova concepció total de la vida, dels seus orígens i la seva finalitat (p. 132).

Sobre la cristianització i la llatinització assumides en aquell període pels nostres avantpassats reposa encara el nostre fons humà actual. I com que el que ens passà a nosaltres, els hispanos peninsulars, passà als gals continentals i als itàlics mediterranis, ens trobem formant part de la unitat de civilització que persisteix en el fons bàsic de tots aquests pobles, record de la llarga convivència dins l'Imperi romà i penyora d'una comunitat espiritual. (p.132)

No pot evitar mostrar-se europeïsta i precursor al seu temps:

[...] la nostra romanització torna a prendre actualitat i ens assenyala la direcció a seguir, gairebé diríem que ens dibuixa el quadre europeu on ens hem d'inscriure, amb una tal acuitat que tot intent de desviació fora un desori (p. 132).

Reflexiona sobre la transcendència de la romanitat, en allò que anomena postromanització erudita, que consisteix en la pervivència del llegat romà jurídic, literari, polític, estructural, que persisteix en les monarquies, en la renaixença carolíngia i més tard en el Renaixement.

Trenca mites, tot seguint Miquel Tarradell:

[...] no es pot inventar una Espanya i una Catalunya en un temps en què no existien espanyols ni catalans, ni es pot qualificar Viriat d'heroi espanyol, ni Indíbil d'heroi català; si els fos donat ressuscitar i veure que, com a tals, els han aixecat monuments, els rodaria el cap, no hi entendrien res; com penso que, a un Cervantes reviscut, el deixarien astorat tantes coses com li han volgut fer expressar en el Quixot i que a ell, se li havien ben escapat (p. 135).

Amb tota la ironia!

Allò que més li interessa és «el gran impacte sofert en la nostra conformació històrica» (p. 136). La seva idea de la romanització profunda del país que es produeix a partir d'August, reposa essencialment en la integració a l'Imperi romà pel fet que el país deixa d'estar explotat per passar a estat integrat i ben administrat dins l'Imperi. Descriu la nova organització administrativa de les províncies, de les magistratures, per bé que no destaca l'estructuració del país en ciutats com un fet determinant. La *civitas*, composta de nucli urbà i territori i dotada d'estatuts jurídics, que els magistrats han d'aplicar fins als confins de la ciutat, que és fins on tenen la *iurisdictio*, és la forma d'organització per antonomàsia de l'antiguitat, és la ciutat-Estat autogovernada que August estén pel país i és la base de l'organització romana. Abadal prou comenta que les ciutats gaudien de força autonomia i escriu que «alguns han pogut definir l'Imperi com una federació o suma de ciutats» (p. 158), per bé que ell dona una importància definitiva a la política dels dirigents, a la «potent màquina de l'administració imperial». I es fixa en el llarg període de pau que va resultar de la nova ordenació d'August.

En el capítol 5 descriu les ciutats i l'urbanisme romà. Remarca que de vegades són ciutats noves i de vegades són evolució de poblats ibèrics, i en destaca els avenços tècnics i materials. És a dir, que no valora a fons la novetat que van introduir les ciutats romanes. No relaciona els edificis del fòrum amb l'autogovern de la ciutat, no relaciona l'ordenació ortogonal amb l'ordenació legal i

fiscal. Crec que això reflecteix una mica com s'estudiava el món clàssic a l'època d'Abadal en el nostre país, a un abisme de diferència de com s'estudiava en el seu temps en el món anglosaxó, on s'aprofundia en els nivells de desenvolupament del dret, de la democràcia, de l'ètica, de conceptes com la *res publica*, la *civitas* o la ciutadania. No podem retreure res a Abadal, que reflecteix la seva època, per bé que permet observar el nivell pedagògic de la Catalunya i l'Espanya de l'època, que en aquest llibre es percep força bé.

Amb la comprensió global de l'evolució econòmica, dedueix molt encertadament que per al benestar dels ciutadans neix tota una indústria independent, de serveis, molt desenvolupada i especialitzada, i un comerç mediterrani important.

[...] la família romana, que en els seus orígens ja és presentada com un model de comportament i solidaritat, es mantingué ferma i sensible, sobretot en les classes mitjanes i àdhuc populars; altrament no es comprendria el dret familiar que Roma creà...

Aquesta frase resulta fonamental. És una intuïció aguda d'Abadal, en adonar-se de la importància que té el fet que la vida recolzi en uns valors fermes, que se segueixen amb disciplina, i que aquests valors tenen una traducció en un sistema legal, eix de la societat romana. Abadal té aquests flaixos fantàstics.

Seguint amb l'economia, dedica el capítol 7 a l'agricultura i la ramaderia. Per fer-ho segueix literalment Marià Ribas,¹⁰ que havia fet el seguiment arqueològic del Maresme des dels anys vint del segle xx, que havia excavat o seguit el desmantellament de nombrosos establiments rurals i que en els anys seixanta va dirigir les excavacions de la vil·la de Torre Llauder de Mataró.¹¹ Ribas era dibuixant i un gran afeccionat a l'arqueologia, però no era un professional. Serra Ràfols, primer des del Servei d'Arqueologia de l'Institut d'Estudis Catalans i després de la guerra, des de la Comissaria d'Excavacions Arqueològiques, li feia el seguiment i en ocasions l'ajudava a interpretar les troballes. La informació que aportà Ribas és d'un valor incalculable per a l'arqueologia romana del país. Juntament amb la de Pere Giró al Penedès i la de Josep Estrada al Vallès, representa l'inici del coneixement profund de la romanització del territori. Amb tot, el volum més notable d'informació era el de Ribas sobre el Maresme. Per tant, la tria que fa Abadal és la

10. RIBAS (1952); *idem* (1975).

11. RIBAS (1966); *idem* (1972).

bona, tanmateix en fa una narració que resulta elemental. Era una informació que calia processar. Els comentaris que hi afegeix de la seva collita tampoc no enriqueixen gaire el tema. Ara bé, hi ha alguna observació interessant, com l'observació que els ibers havien habitat a les muntanyes i, en canvi, els romans amb llurs vil·les es desplacen cap a la plana. És una reflexió a grans trets, però substancial. També fa una llarga disquisició purament intuïtiva sobre la propietat de la terra i arriba a la conclusió que al Maresme devia regir la petita propietat. Què vol dir per a Abadal petita propietat? Pels romans, petita propietat és fins a uns 80 *iugera* (20 ha), mitjana propietat és fins a 500 *iugera* (entre 20 i 125 ha) i gran propietat és per sobre d'aquesta xifra. També creu que els noms de pobles començats per vila, dels quals n'hi ha tants a Catalunya, deriven de l'evolució de grans vil·les romanes. És ben possible, per bé que el tema no és pas gens senzill.

El 1962, Miquel Tarradell havia escrit el capítol «Romanització i cristianització» de *Moments crucials de la història de Catalunya* de Jaume Vicens Vives, i el 1963 va publicar el capítol «Prehistòria i antiguitat» de la *Història dels catalans* de Ferran Soldevila. Allí, sobre el món rural romà català, l'autor considera que no hi va haver gran latifundisme, sinó un predomini de la propietat mitjana. Curiosament, més enllà de tenir en compte l'arqueologia, Tarradell es fonamenta també en els documents de propietat del moment immediatament posterior al repoblament, estudiats per Abadal, que assenyalen les velles fites de propietats romanes com a base de les noves i fa la suposició que el panorama dels conreus de cada hisenda s'ajusta a allò que devien ser les vil·les romanes, que perduraven aleshores i que han sobreviscut fins a l'arribada de la mecanització del camp. És com un peix que es mossega la cua!

Les reformes d'August, doncs, es dibuixen transcendents. La següent reforma política que li sembla de gran importància és l'atorgament del dret llatí que fa Vespasià a les províncies hispàniques. I encara la següent és la Constitutio Antoniniana, feta per Caracal·la, que generalitza el dret de ciutadania romana a tots els homes lliures de l'Imperi. Es pregunta per què es va fer, i valora la importància de la unificació de la condició jurídica de tots els habitants de l'Imperi, de les conseqüències de l'extensió de la igualtat i de la minva de distinció entre *honestiores* i *humiliores*, però ho diu bé: ara la classe alta dels notables s'aniria restringint a la categoria senatorial. I també reconeix que el canvi no el va pas produir la Constitutio Antoniniana, sinó que aquesta simplement donava sanció jurídica a una evolució que havia anat fent la societat des d'August. Però per Abadal, «el gran sotrac que havia de canviar el sentit i la seva marxa» (p. 149) (de l'Imperi) fou

l'anarquia militar del segle III, mentre que els segles I i II representen la plenitud de l'Imperi. És a dir, l'evolució del segle II i especialment la Constitució Antoniniana no li fan pensar que el germen del declivi ja està latent. Era la visió clàssica de l'època. Seria més aviat a partir d'interrogants que posava l'arqueologia, tot i que també acompanyats d'una nova interpretació de les fonts, que autors com Andrea Carandini, en els anys vuitanta, van començar a aixecar l'alerta sobre l'evolució i la crisi latent del sistema que s'han de detectar ja en el segle II.

L'avaluació que fa Abadal de l'entrada al baix imperi és altre cop un exercici de lucidesa.¹² En la meua opinió, és la part més interessant del llibre. Transmet molt bé que la recuperació de l'Imperi, un cop superats els cinquanta anys d'anarquia militar, «malgrat els esforços de Dioclecià i de Constantí» no aconseguirà tornar a l'estat de l'alt imperi.

[...] en conservarà certament molts records i supervivències, però serà estructurada amb molts elements nous [...] La divisió entre alt i baix imperi és molt més que una divisió cronològica, és la divisió de dos mons assentats en bases ben distintes, sobre realitats ben diferents (p. 211). S'acaba el període de la història romana conegut com el de la civilització urbana per entrar en el nou règim de la ruralització (p. 215).

Descriu molt bé l'evolució tardana del colonat, en les seves diferents variants i fins als serfs encasats, que és un fet fonamental per entendre l'època. Com també ho és l'evolució de la propietat, creixent, en poques mans, i cada cop amb més poder davant els poders públics. De tal manera que fins i tot els petits propietaris que subsisteixen també acaben havent de lliurar-se a la protecció o el patronatge dels potents, per descomptat que a canvi de servituds i obsequis obligats. La divisió de la població entre *honestiores* i *humiliores* indica l'extinció de les classes mitjanes, evolució transcendental que —observa— durarà segles i segles.

Abadal explica molt esquemàticament, però molt clara, la nova estructura administrativa i política que Dioclecià implanta a l'Imperi. La burocratització tremenda, costosíssima, la decadència de la civilització urbana i la pèrdua d'autonomia de les ciutats. Reflexiona que si l'alt imperi podia ser concebut com una federació de ciutats, les cúries de les quals exercien una gairebé plenitud

12. L'autor segueix sovint LOT (1927), en una reedició de 1951.

de poders administratius, financers i judicials, amb els governadors provincials amb funció de coordinadors del Concili Provincial, en el baix imperi les ciutats van quedar minimitzades dins la maquinària estatal. Explica la reorganització del sistema monetari i la del sistema fiscal. Descriu com es va fer de feixuc per a la societat de sostenir un semblant pes i unes semblants vexacions i com la població intentava escapolar-se'n. I la resposta de Diocleciana fou de prendre mesures perquè ningú no pogués moure's del seu lloc i la seva obligació, amb l'adscripció dels cultivadors a la terra, dels propietaris a la seva cúria municipal, dels oficis al seu taller o del comerciant al seu comerç. També fixà els preus màxims de les coses, en un intent de frenar la inflació. Diocleciana implantà un estatisme totalitari. Però l'autor també descriu que aquesta nova construcció no es va pas sostenir, a causa de la feblesa dels mitjans coactius.

Potents i humils, patrons i protegits, malgrat ésser originats i conformats per pressions i lluites entre ells mateixos, formen una massa compacta moguda per un interès comú enfront de l'Estat, que pretenia lligar-los, endogalar-los tots, ni que fos per salvar-los; formen, com hem dit abans, una mena d'Estat real davant l'Estat oficial i formal (p. 235).

D'aquesta lluita, opina l'autor que en va sortir configurat un nou món, els estats nacionals regits pels bàrbars invasors, amb els quals es va entrar en un altre capítol de la història d'Occident. Considera l'època visigòtica com una continuïtat de la romana, «com una posta del romanisme», mentre que l'inici del món medieval creu que cal situar-lo amb l'entrada dels moros. En la descripció del baix imperi, l'autor ho fa en termes de decadència, tal com es feia en aquells moments. Actualment, en una pretensió d'objectivitat, hom prefereix parlar de canvi. Un canvi, però, amb el qual, com hem vist, Ramon d'Abadal està totalment d'acord.

CONCLUSIONS

Ramon d'Abadal demostra ser un veritable humanista, interessat a conèixer els precedents de la història de Catalunya, i no sols els precedents immediats, sinó tota l'evolució del país, tot el fil des de la prehistòria. Llegia, estava al dia, s'interessava per les novetats, les jutjava i opinava.

El llibre és el fruit del capteniment de l'historiador d'anar a les arrels dels esdeveniments. S'ocupa amb insistència dels orígens de les poblacions, de les poblacions prehistòriques, de la població ibèrica, de la població d'època romana. I manté amb insistència que la població no ha canviat gaire, que les aportacions de pobles forans han estat més aviat minses. La població romana li sembla poc diferent de la ibèrica romanitzada.

Hi ha uns prejudicis que recorren tot el llibre: creu que les cultures que es van desenvolupar a casa nostra no van ser mai punteres, els corrents de la prehistòria sembla que arribaven una mica a la fi del món, els grecs no van tenir gaire ressò al país i les ciutats romanes van ser petites i pobres i, especialment, la pagesia poc romanitzada. Després d'explicar la societat i l'economia romana, escriu:

És clar que tot aquest quadre econòmic i social que acabem de presentar té el seu màxim exponent en la ciutat mateixa de Roma. [...] A la nostra terra, llevat de Tarragona, d'Empúries, de Barcelona, els reflexos foren molt tènues, tanmateix existents (p. 165).

Potser en fa un gra massa. A l'època de les colonitzacions, l'àrea catalana no va ser com la Magna Grècia, però els grecs van exercir una influència notable sobre el país i la cultura ibèrica n'és en part el fruit. En època romana, la Hispània Citerior era una província més de l'Imperi, per bé que una de ben romanitzada i de molt antic; la plaça del fòrum de Tarraco era la major de l'Imperi, després dels fòrums de Roma. A les ciutats romanes dels Països Catalans es vivia amb el dret romà, amb estatuts municipals o colonials propis, amb una societat i una economia estructurades a la manera romana, amb les tècniques romanes, i es comerciava dins del gran mercat mediterrani del moment. No cal menystenir-ho. Potser manllava aquest menysteniment de Miquel Tarradell, que havia escrit en aquest sentit, perquè valorava molt la cultura ibèrica i el seu pes en el desenvolupament posterior.

Però per Abadal la separació entre Orient i Occident en el baix imperi és enormement transcendental, car pensa que l'Orient de l'Imperi era la part dinàmica i rica, de la qual, en produir-se la separació, Occident deixa de participar. Això li sembla fonamental per entendre què va passar, per entendre la caiguda de l'Imperi d'Occident. Certament, és una visió profunda i important, que, de fet, està en consonància amb considerar l'àrea catalana a l'antiguitat com un lloc allunyat dels centres de cultura i econòmics de l'època.

Acabem amb unes frases del començament del llibre:

Ni fenicis, ni grecs, ni cartaginesos, ni romans, ni gots, ni sarraïns —menys encara els francs a Catalunya— pesaren gaire en la població relativa de la Península. N'arribaren evidentment fornades, però bon cop espargits pel país, en nuclis comarcals o dispersos arreu, acabaren per quedar fosos dins la massa d'una antiga població que ni fou en general escombrada ni deixà de continuar constituint la base ètnica del poblament.

BIBLIOGRAFIA

- ABADAL I DE VINYALS, Ramon d' (1967). *Els precedents antics a la història de Catalunya*. Barcelona: Biblioteca Selecta.
- AMMERMANN, A. J.; CAVALLI-SFORZA, Luigi Luca (1986). *La transizione neolitica e la genetica di popolazione in Europa*. Torí: Boringhieri.
- BERTRANPETIT, Jaume; CAVALLI-SFORZA, Luigi Luca (1991). «A genetic reconstruction of the history of the population of the Iberian Peninsula». *Annals of Human Genetics*, núm. 55, p. 51-67.
- BERTRANPETIT, Jaume; SALA, J.; CALAFELL, Francesc; UNDERHILL, Peter A.; MORAL, P., i COMAS, D. (1995). «Human mitochondrial DNA variation and the origin of Basques». *Annals of Human Genetics*, núm. 59, p. 63-81.
- BOSCH, Elena; CALAFELL, Francesc; COMAS, D.; OEFNER, Peter J.; UNDERHILL, Peter A., i BERTRANPETIT, Jaume (2001), «High-resolution analysis of human Y-chromosome variation shows a sharp discontinuity and limited gene flow between northwestern Africa and the Iberian Peninsula». *The American Journal of Human Genetics*, 68, «issue 4», p. 1019-1029.
- BOSCH GIMPERA, Pere (1919). *Prehistòria catalana: edats de la pedra i dels metalls, colonització grega, etnografia*. Barcelona: Editorial Catalana.
- CAVALLI-SFORZA, Luigi Luca (1997). *Gens, pobles i llengües*. Barcelona: Proa.
- CLARIANA, Joan-Francesc (1984). «Notes sobre l'estructura urbana d'Iluro». *Fa-ventia*, 6/1, 89-138.
- GUSI, Francesc (1977). «La topografia urbanística de Iluro». A: *Miscel·lànies arqueològiques de Mataró i el Maresme*. Mataró, p. 35-39.
- LOT, Ferdinand (1927). *La fin du monde antique et le debut du Moyen âge*. París: Renaissance du Livre.

- OLALDE, Iñigo, *et al.* (2019). «The genomic history of the Iberian Peninsula over the past 8000 years». *Science*, núm. 363, «issue» 6432, p. 1230-1234.
- RIBAS, Marià (1952). *El poblament d'Ilduro*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (1966). «La villa romana de la Torre Llauder de Mataró». *Excavaciones Arqueológicas en España*, núm. 47. Madrid.
- (1972). «La villa romana de la Torre Llauder de Mataró», *Noticiario Arqueológico Hispánico*. *Arqueología*, I, Madrid, p. 117-180.
- (1975). *El Maresme en els primers temps del cristianisme*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana.
- SAHLINS, Marshall (1964). *Tribesmen*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall.
- (1972). *Stone Age Economics*. Chicago: Aldine Atherton, Inc.
- (1977). *Economía de la Edad de Piedra*. Madrid: Akal.
- SAHLINS, Marshall; SERVICE, Elman (1960). *Evolution and Culture*. Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Press.
- SERRA RÀFOLS, Josep de C. (1930). «El poblament prehistòric de Catalunya». A: Paul VILA [dir.]. *Geografia General de Catalunya, València i Balears*. Vol. 15. Barcelona: Barcino.
- TARRADELL, Miquel (1962a). *Les arrels de Catalunya*. Barcelona: Ed. Vicens Vives, col. «Biografies Catalanes».
- (1962b). «Romantització i cristianització», A: ABADAL, R. d'; RUBIÓ, J.; SOLDEVILA, F.; TARRADELL, M.; VICENS, J. *Moments crucials de la història de Catalunya*. Barcelona: Ed. Vicens Vives.
- (1963). «Prehistòria i Antiguitat». A: SOLDEVILA, F. *Història dels catalans*. Vol 1. Barcelona: Ed. Ariel, p. 15-466.